

Malin Gregersen

Gemenskaper tar form

INGEBORG WIKANDERS FÖRSTA ÅR SOM KFUK-MISSIONÄR I KINA

ANKOMST

Hamnen bredde ut sig framför hennes fötter. Efter två och en halv månad på resande fot var den trettiofyråriga missionssekreteraren Ingeborg Wikander äntligen framme i Shanghai. På kajen stod en liten grupp sekreterare i den kinesiska Kristliga Föreningen av Unga Kvinnor (KFUK).¹ Trots att ankomsten till Shanghai innebar ett nytt kapitel i Wikanders liv, var flera av dem hon mötte bekanta sedan tidigare, framför allt från världsförbundet KFUK:s Stockholmskonferens 1914. Tillsammans ingick de i ett vittförgrenat nätverk av kvinnor från hela världen. Från hamnen togs Wikander till sitt nya hem, där hon strax gjorde sig hemmastadd som medlem i den ”första familjen” som det gemensamma hemmet för utländska KFUK-sekreterare kallades (rundbrev 9/4 1916, RA).

Wikander hade kommit till Kina för att sprida kristen tro och bildning till Kinas kvinnor inom ramarna för kinesiska KFUK, ett interdenominationellt kristet kvinnoförbund. Med dess strävan att sprida kristen tro och de starka banden till framför allt amerikanska KFUK liknade KFUK många andra missionsorganisationer i Kina. Men de skilde också ut sig genom att inte vara församlingsbyggande och genom att i högre utsträckning än andra sträva efter inhemsk ledning i arbetet (Boyd 1986:61; Drucker 1979:426–429, Horjen 1919:7–11). I Shanghai fanns det nationella sekretariatet för Kinas KFUK där Grace Coppock var generalsekreterare (Drucker 1979:428). Det var med henne och några av de andra utländska sekreterarna Wikander bodde. Efter några inledande månader i Shanghai var det dock dags att flytta; språkstudierna i kinesiska, som under våren påbörjats med privatläraren Mr Ho, fortsatte nu i staden Nanjing. Där blev hon i inackorderad i det nyligen öppnade Ginling College, ett missionsinitierat college för flickor

med Lawrence Thurston som rektor (Feng 2009:2f, 29). I Nanjing stannade hon sedan knappt ett år, för att i september 1917 anlända till den stad som skulle bli hennes hem under de kommande tio åren i Kina, den centralkinesiska Hunanprovinsens huvudstad Changsha. Det fanns sedan tidigare fem KFUK-center runt om i landet men Changsha KFUK, som grundades formellt i november 1919, skulle bli det första i Kinas inland.² Till att börja med bodde Wikander på presbyterianska missionens station och delade hushåll med några lärarinnor där, men på våren 1918 kunde hon och den nyanlända svenska sekreterarmissionären Ruth Nathorst äntligen sätta eget bo innanför murarna till den väl ansedda Tso-familjens bostadsområde (Wikander 1923:176–179).

Under dessa första två år i Kina blev Wikander del av olika sammanhang av människor som knöt an till varandra i en tillvaro präglad av gemenskapsideal, kristen tro, missionsambitioner och kvinnoarbete. Dessa personliga möten – och relationerna som uppstod ur dem – spelade en central roll i Wikanders skildringar av sitt arbete och av det personliga livet. Det är dessa skildringar av missionsmöten, och föreställningarna knutna till dem, som står i fokus för föreliggande text. Genom en analys av dessa första års relationsbyggande kan vi få en större förståelse för hur kvinnlig missionsgemenskap som ideal och praktik formades av överlappande föreställningar om framför allt kön, nationalitet, religion, klass och ras (jfr Collins 1998; Tolvhed 2010).

BREVEN OCH SKRIBENTEN

Ingeborg Wikander var, precis som de andra sekreterarna i KFUK, ogift. Men till skillnad från många andra kvinnliga missionärer, för vilka missionsarbetet öppnade upp för karriärmöjligheter som saknades i hemlandet (Okkenhaug 2003:11f), så hade Wikander en karriär inom den kristna kvinnorörelsen bakom sig och det var också den hon återvände till vid hemkomsten från Kina 1927. Under åren i Kina höll hon kontakt med ett stort nätverk av vänner och kollegor från studieåren i Uppsala, där hon tog en fil. kand. 1904, och från arbetsåren inom Svenska kvinnors missionsförening, Sveriges kvinnliga kristliga gymnasiströrelse och stugrörelsen (*Svenska dagbladets årsbok* 1941:273; Kollind 2003). Hon korresponderade med dem i såväl enskilda brev som i rundbrev, vilka skickades till ett stort antal intresserade runt om i Sverige ungefär en gång i kvartalet. Hon har även lämnat efter sig fotografier, tryckta texter och organisationsmaterial. I texterna ryms allt ifrån informerande beskrivningar av platser, politik och organisation till karaktärsbeskrivningar, reflektioner kring tillvaron och framtidsplaner.

I fokus för denna artikel ligger brevmaterialet, vilket rymmer både rundbrevens offentliga och ofta reproducerade berättelser i form av en slags kombinerade rapporter och personliga betraktelser, och privatbrevens mer friktionsfyllda skildringar av konflikter och tvivel. De två privatkorrespondenserna som har inkluderats här är den mellan ”Pyret”, som Ingeborg Wikander kallades av vännerna, och hennes förra kollega i stugrörelsen (se vidare Kollind 2003:177–179), Märta André även kallad ”Lurre”, och den med en annan nära vän från Uppsalaåren, ”Vesle” eller teologen och författaren Emilia Fogelklou.

KVINNLIGA VÄRLDAR, VÄNSKAP OCH MISSION

Både den tillvaro Wikander lämnade bakom sig och höll kontakt med via brev, och den hon anlände till och blev del av i Kinas KFUK var i mångt och mycket en kvinnovärld. Hon levde och arbetade främst med och bland kvinnor och relationerna som utvecklades gjorde att familjeliv, vänskap och arbetsgemenskap flöt samman (jfr Eskilsson 1991:47ff; se vidare Gregersen 2015). Men relationerna var också en viktig del av berättelserna hem: i kontakten mellan människorna uppstod de möten varpå arbetet vilade, de möten som motiverade verksamheten och som inspirerade till både understöd och engagemang. I detta arbete fick den personliga vänskapen en gränsöverskridande roll: i den kristna gemenskapen skulle såväl klasskillnader som ras- och nationsgränser överskridas. Samtida ideal om intim och nära kvinnlig vänskap sammanföll således med mer övergripande vänskapsideal inom en kristen idétradition och vänskap som strategi inom filantropiskt kristet arbete (Clark & Clark 1989; Småberg 2005:79f, 128ff).

Dessutom fanns i kristet missionsarbete från slutet av 1800-talet en utbredd idé om att kvinnor behövdes för att sprida kristen tro till andra kvinnor. Föreställningen om kvinnans särskilda läggning och fallenhet för omsorgsarbete och undervisning liksom de praktiska hindren som på många håll fanns för manliga missionärer att få träffa kvinnor öppnade mot slutet av 1800-talet upp etablerade missioner för ogifta kvinnors arbete. Tanken på kvinnans särskilda uppdrag genom ”kvinnors arbete för kvinnor” (se vidare Flemming 1989) ledde till att antalet kvinnor ökade drastiskt inom kristet missionsarbete under decennierna runt sekelskiftet 1900. Särskilda kvinnoorganisationer formades också, i Norden bland annat det ur KFUK sprungna Kvinnliga Missionsarbetare, KMA (Okkenhaug 2003:9–12). I KFUK:s missionsarbete präglades arbetet bland kvinnor av en emancipatorisk strävan att genom kristendom och bildning influera icke-kristna länders kvinnor (Sasaki 2008:143). Precis som i mycket annat filantropiskt kvinnoarbete fick den personliga vänskapen en framträdande roll (jfr Vicinus 1985:213; Jansdotter 2004; Småberg 2005).

I såväl KFUK:s som i andra missioners kvinnoarbete kan man hitta tankar om ett universellt systemskap, en gemensam kvinnoidentitet. Den feministiska internationalism (Littell-Lamb 2011) som KFUK-kvinnorna på olika sätt omfamnade präglades emellertid av det som kallats missionsfeminism, det vill säga en strävan att förändra ”the lives of those women who had not reached the so called elevated position of Christian women” (Nyhagen Predelli 2001:38). När (vita) europeiska och nordamerikanska missionärskvinnor såg det som sin uppgift att hjälpa (färgade) kvinnor i icke-kristna länder var det således med utgångspunkt i kristna genusnormer som präglats av deras respektive västerländska kontexter.

DE SPIRANDE VÄNSKAPERNA

Enskilda möten med kvinnor var närvarande i Wikanders brev genom hela hennes verksamhetstid i Kina, men förefaller ha spelat en särskilt stor roll under de första årens strävan att hitta en plats i den nya tillvaron. Särskilt utrymme fick de kvinnor hon levde

Tso T'ai T'ai, Grace Coppock och Ingeborg Wikander på trappan till Wikanders hem i Changsha KFUK 1919.
Svenska kyrkans arkiv.

tillsammans med och de kinesiska kvinnor hon mötte genom KFUK-arbetet. I icke könsspecifika missionsorganisationer var det vanligt att en kvinnlig ensamstående missionär delade hushåll med ett gift missionärspar. Hon förväntades inordna sig i familjens hushållsrutiner och underordna sig den manliga missionären, något som kunde leda till konflikter. För ensamstående kvinnor fanns dock även alternativet att ha hushåll tillsammans, något som praktiserades inom KFUK (Sarja 2002:72ff; Hunter 1984:63–66).

Under de första åren i Kina bodde Wikander i flera sådana kvinnliga hushåll. Genom att använda sig av termer som ”familj” och ”hem” om dessa nya sammanhang signalerade hon tillhörighet. Familjemetaphorer var vanligt förekommande bland missionärer, men till skillnad från att som i missionsorganisationer referera till församlingen som ”den kristna familjen” (jfr Gregersen 2010:166–171), eller att som i Ginling College applicera liknande metaforik mellan kvinnlig ledning och elever (Feng 2009), handlade det i Wikander fall främst om nära relationer inom det egna hushållet. Men även inom det lilla hemmet fanns utrymme för såväl moderskaps- som systerskapsmetaforer (Allen & Haggis 2013; Semple 2013). Från ett besök i hemmet i Shanghai under julen 1916 berättar Wikander om de olika kvinnornas inbördes roller vilka fördelats sinsemellan efter rådande genusnormer: Coppock var ”huvudet för familjen – husfader åt oss alla o vår ’general’”, den omsorgsfulla Mayhew ”vår lilla ’mamma’ här” och ”lilla Most” var ett av ”barnen”; de var också alla

del av en ”syskonskara” (rundbrev 27/12 1916, RA; ”Från fröken Ingeborg Wikander” 1917). Den amerikanska historikern Jane Hunter (1984:65f) som forskat om kvinnliga amerikanska kinamissionärer, skildrar denna process att skapa familjer av främlingar och lyfter fram idealiseringen av samhörighet och harmoni mellan familjens olika medlemmar som central. Även Wikander idealiserar familjesammanhållningen, och i ovanstående skildring från Shanghai berättar hon också om hur alla trivs och att det, trots att det var sju personer, inte fanns någon disharmoni bland dem (rundbrev 27/12 1916, RA). Samtidigt framkommer att det visst kunde vara både slitsamt och ansträngande med ständiga kompromisser, och att hennes egna hemideal skiljde sig från amerikanskornas (brev till André mfl från Gårdabo 25/4 1916, SKA).

Stämningen mellan kvinnorna i det internationella men amerikanskt präglade hemmet i Shanghai kunde vara både intim och uppsluppen. Under de första månaderna i staden var Wikander full av uppskattning för de nya bekantskaperna i hemmet och i föreningen. De skojade och dansade, spelade ”bollekar” och tog emot gäster (brev till Fogelklou 25/4 1916, 12/5 1916, KHS). Den uppslupna samvaron i ogifta missionärens familjegemenskaper har fått Hunter (1984:66) att dra paralleller till amerikanska studenthem, och även för Wikander förde upptåg och roligheter tankarna till det liv hon lämnat bakom sig: ”Jag är sorglös glad o full av toseri som vid Torp nästan”, skriver hon exempelvis till Fogelklou (brev 12/4 1916, KHS). Men i några av de nya vänskaperna fanns också utrymme för större närhet. Freeda Boss (”Bossie”) fattade hon särskilt tycke för, liksom Grace Coppock och Winifred Jacob (t ex brev till Fogelklou 25/4 1916, 12/5 1916, KHS). Dessa nära vänskaper spelade stor roll för Wikander, eftersom den första perioden i Kina också präglades av svårigheter.

FRÄMLINGSKAP OCH ENSAMHET – OCH ETT SVENSKARNAS UPPDRAG

Även om vänskapsskildringarna utgjorde en påtaglig och betydelsefull del av breven så framträder vänskapernas betydelse kanske starkast i *avsaknaden* av vänner under denna första period. Framför allt i privatbrev gav hon uttryck för känslor av ensamhet, bitterhet, främlingskap och utanförskap. På Ginling College upplevde hon sig leva som i ett fängelse, hon tyckte att hennes värld krympt till att ”rymmas i ett nötskal” (brev till Fogelklou 12/5 1917, KHS). Runt henne iakttog hon hur ”missionärsskaran leker societet med fina kläder o massor av ’calls’” och hon var rädd att ”bli bitter, skarp o stygg” i sin kritik av allt det hon såg (brev till Fogelklou 10/12 1916, KHS). Där, liksom under sommaren i bergen vid Foochow och senare på Presbyterianernas missionsstation i Changsha, uppfattade hon att ingen riktigt brydde sig om henne, och talade med henne om saker som berörde henne och som hon kände till. De var visserligen vänliga, skrev hon, men de förblev främlingar (t ex brev till Fogelklou 30/6 1916, 2/12 1917, 13/2 1918, KHS).

Från sommaren 1916 berättar hon att hon känt sig som Heidenstams Birgitta, som gick i tiggardräkt på Roms gator men inte kunde förlika sig med att folk faktiskt tog henne för en fattig (Heidenstam 1901:119):

[...] att vara ett intet, en ensam liten främling, som många tänka de böra visa lite medlidsam vänlighet, för det hon är så liten o så ensam. En liten allmosa åt en fattig! Och i mig kan det bränna: Ett stort livsverk därhemma har jag lämnat, vänner fler än Ni någonsin ägt, och härliga rika människor, som Ni kunde knyta skoremmarna åt, ett land så fagert att dess like ej finnes på jorden, en tro, en bildning, djupare och friare än den jag sett i Edra länder, ett eget hem [...]. (Brev till Fogelklou 30/7 1916, KHS)

Men hon fortsätter: "[D]et är sturskhet [...] o Gud ska övervinna det i mig!" (brev till Fogelklou 30/7 1916, KHS). Wikander, som kom från en tillvaro i Sverige där hon varit med om att bygga upp och leda en verksamhet, där hon hade ett stort nätverk av vänner och bekanta och där hon lämnat ungdomen bakom sig, var nu tvungen att finna sig i att betraktas som, och också vara, en nybörjare och en nykomling som skulle lära allt på nytt, behövd av ingen och till ingen nytta (brev till André 11/7/16, SKA; brev till Fogelklou 30/7 1916, KHS). Denna kamp följde henne under de första åren i Kina, tills hon våren 1918 fick en egen plats att bygga upp ett arbete på.

Bild från Wikander 1923, s. 62

Hon mötte i första hand amerikanska kvinnliga KFUK-sekreterare och missionärer under den här inledande tiden och de genererade en rad motstridiga känslor. En central del av sin upplevelse av utanförskap klädde hon i nationell dräkt; hon skildrade de flesta av amerikanerna runt omkring sig som fundamentalt annorlunda. De var sportiga och organisatoriska, sociala och drivna, och i detta föreslog hon att svenskarna hade något att lära (brev till André 2/8 1917, SKA; brev till Fogelklou 19/9 1917, KHS). Men med kritisk blick såg hon också bland missionärerna en ytlighet, en förkärlek för societetsliv och vackra kläder (brev till André 19/12 1916, 17/12 1917, SKA; brev till Fogelklou 10/12 1916, 12/5 1917, KHS). Hunter (1984) hänvisar i sin studie till flera av fenomen som känns igen i Wikanders texter; intresset för mode och societetsliv som Wikander ställde sig så kritiskt till, var enligt Hunter (1984:53) starkt kopplat till ett amerikanskt kvinnoideal där kvinnan definierades genom

sina relationer till andra. Klädsel och social samvaro blev för ogifta kvinnliga missionärer ett sätt att göra motstånd mot de stereotyper som frantog dem sin femininitet.

Wikander däremot, tog avstånd från detta och satte det i motsatsförhållandet till det hon uppfattade som det "svenska"; svenskarna var för henne ärliga, djupa, lyssnande och tålmodiga. Och allt detta, skrev hon, behövdes i Kina (brev till Fogelklou 12/5 1917). När hon året därpå tillbringade en del av sommaren på "Borgen", Missionsförbundsmissionären Anna Bergs sommarvilla i Kuling-bergen, fröjdades hon över att få upplukas av svenskheten. Hon lovordade de svenska missionärerna, Anna Berg i synnerhet, för deras enkelhet, praktiskhet och värme (brev till Fogelklou 19/7 1917, KHS; rundbrev 1/8 1917, RA; brev till André 2/8 1917, SKA). För henne hade svenskarna ett särskilt uppdrag att fylla, men samtidigt saknades de "bildade svenskarna", vilket blev en uppmaning till hennes egna vänner att ansluta till arbetet (brev till Fogelklou 30/7 1916, KHS; brev till André 15/9 1916, 2/8 1917, SKA). Wikander drömde om ett "svenskt centrum" i Changsha, där dessa svenska kvinnor skulle samlas och arbeta för kristen bildning bland kinesiskorna (t ex brev till André 12/4 1917, KMA; rundbrev 1/8 1917, RA).

KINESISK VÄNSKAP

I Kina var det framför allt "de bildade klassernas kvinnor" hon ömmade för: de, som hon beskrev som sysslolösa, håglösa, i dvala försatta kvinnor i vars ögon hon tyckte sig förnimma en längtan efter kärlek. Hennes skarpa kritik mot denna klasskultur kombinerades med uppskattning av det hon såg som "råmaterialet":

Och dock äro de så tilldragande, Lurre. Det är en ras med stora o goda egenskaper. Varma, tillgängliga för kärlek, trots sin hårdhet emot dem, som ej tillhöra deras familj eller vänkrets. [...] Och de äro en så intelligent ras, Lurre. Ni skulle se dessa kloka, fint skurna ansikten man ofta ser bl. männen. Och dessa strålande, djupa varma ögon, som kvinnorna ofta ha – o det mest vinnande leende, som ibland går mig ända in i själen, så fullt av omedveten längtan, så fullt av en outvecklad själs undran, inför uppenbarelsen av en ny slags mänskotyp, som hon ej sett förr o inte förstår än. Men håller av ändå. (Brev till André 12/4 1917, SKA)

Påståendet visar hur hon internaliserat och reproducerade samtidens rasifierade, romaniserande och exotiserande syn på kineser som främmande folk (jfr Molina 2005), samtidigt som hon, i likhet med andra missionärer, inte såg skillnaderna som oföränderliga. Men gränsdragningarna runt folk- eller ras-kategorierna användes också som retorisk språngbräda för KFUK:s gränsöverskridande arbete och åtföljdes av utmålandet av ett gemensamt och vänskapsbaserat kvinno-vi. Avstånden överbryggas i den personliga, intima vänskapen, som i Wikanders beskrivning av relationen till en av de kinesiska unga sekreterarna i Shanghai, Wei Sea Sea. I hennes skildring av deras gemensamma besök på ett föredrag står den fysiska närheten i fokus: "Vi måste oupphörligen nypa varann ett slag, eller rättare krama varandras händer av sympati eller nöje, där vi sutto bredvid varann, Miss Wei o jag." (brev till Fogelklou 5/6 1916, KHS). Det var de bildade unga kvinnorna hon främst drogs till och identifierade sig med, de hon mötte i Shanghai

KFUK:s verksamhet och vid Ginling College, de som hon lovordade i beundrande karaktärsskildringar och dramatiska livsberättelser. I dem såg hon Kinas framtid och hon längtade efter att få arbeta tillsammans med dem.

Vänskapen existerade jämsides med en fostrande ambition. Tanken att ogifta kvinnliga missionärer uppfyllde ett socialt moderskap och därigenom kunde fullfölja sin Lutheriska kallelse som moder var vanlig inom protestantisk mission (Lutkehaus 1999). Även systerskapet kunde fungera på liknande sätt: den kvinnliga missionären som visade vägen från en intim men överordnad position. Uttalade mor-dotter- eller systerrelationer bygger på en närhet och tillit som Wikander fick först i relationerna till Ngao Chü och Tso T'ai T'ai, två kvinnor hon lärde känna under sitt första år i Changsha (t ex i brev till Fogelklou 3/7 1918, 21/2 1919, KHS). Däremot märks redan under de första åren uttryck för det som senare skulle komma att präglade arbetet – det kombinerade ledarskapet och omsorgsansvaret om unga kvinnor, något hon bar med sig även från sitt tidigare arbete. I sina skildringar av nya bekantskaper märks en ambivalens mellan ideal om jämbördig, gränsöverskridande vänskap å ena sidan och socialt och moderligt ledarskap å den andra (brev till Fogelklou 5/6 1916, 3/7 1918, 17/5 1919, KHS; brev till André 10/3 1917, SKA). Hon reflekterar dock inte själv över sin maktposition gentemot de unga kvinnorna och skildrar närmast idealiserande de band som uppstod mellan henne och dem, som för att legitimera sin närvaro och signalera att hon hörde till. Ett par år senare avfärdar hon de som påstått att ”man ej kan komma dem [kineserna] riktigt, riktigt nära. Det är fördom, det är inte sannt [sic].” (brev till Fogelklou 11/3 1920, KHS). Idealiseringen av relationen till den kinesiska kvinnan, av vänskap och närhet men också av Wikanders position inom organisationen och i det framtida Kina, innebar att den personliga vänskapen även rymde en hierarkisk maktrelation mellan den (svenska) missionssekreteraren och den till ledarskap och kristendom mognande unga (kinesiska) kvinnan.

Den mest framträdande kinesiska vänskapen från Wikanders första år är den med hennes manlige muslimske lärare, Ho. Han fanns hela tiden vid hennes sida till dess att hans läraromsorger under våren 1918 flyttades över till kollegan Ruth Nathorst. Wikander berättade hur han mötte henne med omsorg, tröst och frågor när ingen annan gjorde det och hur han också senare valde att konvertera till kristendomen (t ex brev till Fogelklou 30/6 1916, 13/8 1916, 12/5 1917, KHS). Trots att han var man, och trots att de umgicks på tu man hand flera timmar varje dag i studier och samtal, så framställdes aldrig hans närvaro som något hot, vare sig mot Wikanders position som ogift eller mot den homosocialt kvinnliga värld som Wikander verkade inom. Senare svarade hon på en fråga från Fogelklous rörande deras relation med att förklara att han snarare borde ses som en trofast tjänare än en lärare i dess svenska bemärkelse (brev till Fogelklou 22/2 1919, KHS). Genom att tillskriva honom rollen som ”trofast tjänare”, och skildra honom som ”ett stort barn” (brev till Fogelklou 5/6 1916, KHS), avsexualiserade hon hans närvaro. I relationen mellan Wikander och Ho samverkar således förståelser av ras, kön och klass med varandra när hon använder sin egen överordnade maktposition för att avdramatisera överskridandet av både ras- och könsbarriärer.

Herr Ho och Ingeborg Wikander. Svenska kyrkans arkiv

AVSLUTNING

I denna artikel har jag lyft fram några exempel på relationer som uppstått mellan människor, vars möten varit en konsekvens av protestantisk missionsverksamhet. Den värld Ingeborg Wikander anlände till var, precis som den hon kom ifrån, i första hand en kvinnovärld. Arbetet utfördes av kvinnor, bland kvinnor och för kvinnor. Wikander kom att bli del av flera missionsgemenskaper, där vänskap och tillhörighet var centrala. Wikander och hennes KFUK-kollegor omfamnade en syn på kvinnan som professionell, som ledare och talare, och vägen dit gick för dem genom kristen tro och bildning. Denna utgångspunkt präglade dem i mötet med varandra och andra. Samtidigt bar de med sig olika förståelser av könsroller, religionstillhörighet, nationalitet, ras och klass, och deras uppfattningar om gemenskap, tillhörighet och idealiserad kvinnlig vänskap formades i mötet mellan dessa föreställningar.

I de gemenskaper som uppstod samverkade olika sammanbindande kategoriseringar. Wikander delade vissa uttryck för och normer kring kvinnans roll i missionen och i samhället, men tog avstånd ifrån andra och omformade samtidigt sin egen syn efter hand. Den protestantiska tron sammanförde KFUK-missionärerna i en religiös gemenskap med gemensamma referenspunkter men fick också Wikander att understryka den lutherska gemenskapens betydelse. Och andlig gemenskap var något hon framhöll även i samtalen med och relationen till Ho som då fortfarande inte hade konverterat till kristendomen. Vidare användes ras- och nationalitetskategoriseringar för att definiera gränser för tillhörighet och utanförskap, men också för att peka på möjliga förutsättningar för möten och för att lära av varandra. Genom att se närmare på intersektionerna mellan de olika kategoriseringarna får vi en möjlighet att bättre förstå de kulturmöten som uppstått som konsekvens av missionsrelaterad verksamhet och de relationer som varit en central del av dem.

REFERENSER

BIBLIOGRAFI

OTRYCKT MATERIAL

Uppsala, Svenska kyrkans arkiv (SKA)

Ingeborg Wikanders samling

Vol III: Brev till Lurre (Märta André)

Vol IV: Rundbrev från I.W. 1916–1926

Stockholm, Svenska Riksarkivet (RA)

KFUM-KFUK, 02: KFUK, F 5: Handlingar rörande missionen i Kina

Vol 2: Ingeborg Wikanders rundbrev från missionsarbetet i Kina

Göteborgs universitetsbibliotek, KvinnoHistoriska Samlingarna (KHS)

A1, Emilia Fogelklous samling,

Vol 69B: Brev från Ingeborg Wikander

TRYCKT MATERIAL

Horjen, Esther 1919: *Sekretærmissionen. Kort oversigt over K.F.U.M.s og K.F.U.K.s arbeide i hedningeverdenen*. Kristiania: Norges kristelige ungdomsforbund.

”Från fröken Ingeborg Wikander” 1917. *Sveriges K.F.U.K.* 7(6).

Wikander, Ingeborg 1923: *Fem år i Kina*. Stockholm: Sveriges Kristliga Studentrörelse.

LITTERATUR

Allen, Margaret och Jane Haggis, 2013. ”True Friends or False? The changing nature of relationships between Indian and British missionary women in the imperial contact zone of India c1880–1940”. *Outskirts online journal* 28. URL: <http://www.outskirts.arts.uwa.edu.au> (2015-09-29).

Boyd, Nancy 1986: *Emissaries. The Overseas Work of the American WYCA 1895–1970*. New York: The Woman’s Press.

Clark, Gillian & Clark, Stephen R L 1989: ”Friendship in the Christian Tradition”. I Porter, Roy & Tomaselli, Sylvia (red.) *The Dialectics of Friendship*. London: Routledge.

Collins, Patricia Hill 1998: ”It’s All In the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation”. *Hypatia* 13(3).

Ducker, Alison R 1979: ”The Role of the YWCA in the Development of the Chinese Women’s Movement, 1890–1927”. *Social Service Review* 53(3).

Eskilsson, Lena 1991: *Drömmen om kamratsamhället: Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad*. Stockholm: Carlssons.

Feng, Jin 2009: *The Making of a Family Saga: Ginling College*. Albany, NY: State University of New York Press.

Flemming, Leslie A 1989: *Women’s Work for Women: Missionaries and Social Change in Asia*. Boulder, Colorado: Westview Press.

Gregersen, Malin 2010: *Fostrande förpliktelser. Representationer av ett missionsuppdrag i Sydindien under 1900-talets första hälft*. Lund: Lunds universitet.

Gregersen, Malin 2015: ”I femte fru Tsos palats. Plats, strategi och relationer i Changsha KFUK, 1917–1927”. *DIN. Tidskrift för religion og kultur*.

Heidenstam, Verner von 1901: *Heliga Birgittas pilgrimsfärd*. Stockholm: Bonniers.

Hunter, Jane 1984: *The Gospel of Gentility: American Women Missionaries in Turn-of-the-century China*. New Haven: Yale University Press.

Jansdotter, Anna 2004: *Ansikte mot ansikte: Räddningsarbete bland prostituerade kvinnor i Sverige 1850–1920*. Stehag: Symposion.

Kollind, Anna-Karin 2003: ”Kvinnor och socialt arbete - vid övergången från filantropi till profession”. *Socialvetenskaplig tidskrift* 10(2–3).

Littell-Lamb, Elizabeth 2011: ”Caught in the Crossfire: Women’s Internationalism and the YWCA Child Labor Campaign in Shanghai, 1921–1925”. *Frontiers: A Journal of Women Studies* 32(3).

Lutkehaus, Nancy C. 1999: ”Missionary Maternalism. Gendered Images of the Holy Spirit Sisters in Colonial New Guinea”. I Huber, Mary Taylor & Lutkehaus, Nancy C (red.) *Gendered Missions. Women and Men in Missionary Discourse and Practice*. Ann Arbor: University of Michigan.

Molina, Irene 2005: ”Rasifiering: Ett teoretiskt perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige”. I de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.) *Bortom Vi och Dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41. Stockholm: Statsrådsberedningen.

Okkenhaug, Inger Marie 2003: ”Introduction: Gender and Nordic Missions”. I Okkenhaug, Inger Marie (red.) *Gender, Race and Religion: Nordic Missions 1860–1940*. Uppsala: Studia Missionalica Svecana.

Nyhagen Predelli, Line 2001: ”Missionary women and feminism in Norway, 1906–1910”. *NORA* 9(1).

Sasaki-Gayle, Motoe 2008: *Entangled with Empire: American Women and the Creation of the ‘New Woman’ in China, 1898–1937*. Baltimore, Maryland, diss. John Hopkins University.

Sarja, Karin 2002: *Ännu en syster till Afrika: Trettiosex kvinnliga missionärer i Natal och Zululand 1876–1902*. Uppsala: Studia Missionalia Svecana.

Semple, Rhonda 2013: "Christian Model, Mission Realities: The business of regularizing family in mission communities in late nineteenth-century north India". *Journal of Colonialism and Colonial History* 14 (1). URL: <https://muse.jhu.edu> (2015-09-29).

Småberg, Maria 2005: *Ambivalent Friendship: Anglican Conflict Handling and Education for Peace in Jerusalem 1920–1948*. Lund: Lunds universitet.

Svenska dagbladets årsbok: Nittonde årgången (Händelserna 1941) 1942: Kjellberg, H E (red.). Stockholm: Gummessons.

Tolvhed, Helena 2010: "Intersektionalitet och historievetsenskap". *Scandia* 76(1).

Vicinus, Martha 1985: *Independent Women: Work and Community for Single Women 1850–1920*. London: Virago Press.

NOTER

1. KFUK, eller YWCA (Young Women's Christian Association) var en global rörelse bestående av nationella förbund (Sveriges KFUK grundades 1885, Kina-arbetet kom igång runt sekelskiftet) och ett världsförbund (grundat 1894) (Drucker 1979:426; Boyd 1986:59, 135).
2. Efter Shanghai 1908, Guangzhou (Canton) 1912, Tianjin (Tientsin) 1913 och Beijing 1916 (Drucker 1979:428; angående grundandet, se vidare rundbrev 11/10 1919, SKA).

BILDMATERIAL

Bild på sida 57 är ett utsnitt från brevväxlingen mellan Ingeborg Wikander och Emilia Fogelklou i KvinnoHistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek. Foto: Malin Gregersen.